

Maleniec to wieś położona 24 km na zachód od Końskich nad rzeką Czarną, która wpisała się do historii polskiego przemysłu. Tutaj bowiem znajduje się zabytkowy, mający ponad 200-letnią historię zespół walcowni i gwoździarni. Jego założycielem był w 1784 r. kasztelan łukowski Jacek Jezierski. W roku 1787 obiekt ten odwiedził król August Poniatowski, dla którego kasztelan wydał ucztę. Na przestrzeni lat zmieniali się właściciele zakładu, tym samym modernizując go i zmieniając profil produkcji. Nieodwołalna decyzja zaprzestania produkcji przypadła na dzień 4 listopada 1967 r., a załoga przeszła do nowo wybudowanego w Małeńcu zakładu narzędzi gospodarczych. Stary zakład zamknięto pozostawiając go na łaskę losu. Dnia 21 czerwca 1967 r. zespół przestrzenny zakładu składający się z: układu hydroenergetycznego, budynków produkcyjnych, osiedla fabrycznego i drogi tzw. „kasztelańskiej” uznany został za zabytek techniki i wpisany do Rejestru Zabytków ówczesnego województwa kieleckiego. Spośród doskonale zachowanych do dziś elementów wyposażenia zakładu do najbardziej interesujących zaliczyć trzeba: cykl produkcyjny – walcowania blach oraz wytwarzania z nich narzędzi gospodarczych, hale walcowni, gwoździarni i szpadlarni z 1839 r. oraz unikalne maszyny i koła wodne.

Po zamknięciu butwiął drewniany dach, rozlatywały się koła wodne oraz drewniane koryta wodne. Przypadek sprawił, że w 1968 r. grupa studentów Politechniki Śląskiej, ówczesnego wydziału Metalurgicznego w Katowicach, podczas jednej z wycieczek naukowych „Szlakiem starego hutnictwa”, zawitała do Małeńca. Studenci ujrzeli tu popadający w ruinę bardzo interesujący obiekt, wtedy to grupa zapaleńców postanowiła, że doprowadzi ten obiekt do dawnej świetności.

Zabytkowy Zakład Hutniczy
Maleniec 54, 26-242 Ruda Maleniecka, tel. 41 373 11 42
www.maleniec.powiat.konskie.pl

Sielpia Wielka położona jest około 40 km od Kielc oraz 10 km od Końskich. Znajdujące się tu **Muzeum Zagłębia Staropolskiego** (filia Muzeum Techniki w Warszawie) to unikatowy w skali europejskiej zabytek techniki. Muzeum mieści się w halach dawnego Zakładu Metalurgicznego.

Zakład uruchomiono w 1842 r. w ramach programu uprzemysłowienia ziem polskich zainicjowanego po 1815 r. przez Stanisława Staszica. Niestety po latach produkcja stała się niekonkurencyjna w stosunku do produkcji np. w Zagłębiu Dąbrowskim, więc w 1921 r. zakład zamknięto.

Zakład korzystał z energii wodnej dzięki stworzeniu zalewu na pobliskiej rzece Czarnej.

Zabytkowa fabryka w początkach swego istnienia posiadała prawie kompletne wyposażenie produkcyjne z pierwszej połowy XIX w., m. in. pionierską, prototypową turbinę skonstruowaną przez Filipa Gerarda, układ walcarek, a także dwa wielkie rozmiarami koła wodne, niestety tylko jedno z nich ocalało i jako **największe w Polsce żelazne koło wodne, o średnicy 9 m**, uruchamiane jest w sezonie letnim i wczesnojesiennym.

Zakład został udostępniony zwiedzającym. Okres II wojny światowej był dla zabytkowego zakładu tragiczny - zakład stał się ruiną, ponieważ Niemcy zniszczyli prawie wszystkie urządzenia. Z dawnego wyposażenia zachowały się jedynie: duże koło wodne, przekładnia z kołem zamachowym do napędu walcarek oraz jeden walec roboczy.

Dopiero w 1956 r. Muzeum Techniki ponownie objęło opieką zrujnowany zabytek. Rozpoczęła się odbudowa i w 1962 r. placówka otrzymała

W 1934 r. dawny Zakład Metalurgiczny stał się pierwszym w kraju zabytkiem techniki i przemysłu wpisanym do rejestru zabytków.

nazwę Muzeum Zagłębia Staropolskiego. Rozpoczęto gromadzenie zabytkowych maszyn i mechanizmów pochodzących przede wszystkim z zakładów przemysłowych Ziemi Kieleckiej.

Ekspozycja muzealna w Muzeum Zagłębia Staropolskiego w Sielpi Wielkiej obejmuje: oryginalne żeliwne koło wodne - unikat w skali europejskiej, oraz około 30 maszyn z połowy XVIII w. i początku XIX w. (tokarki, strugarki, wiertarki promieniowe, prasy oraz liczące 150 lat angielskie obrabiarki, które udało się uratować ze staropolskiej techniki po masowo upadających i likwidowanych zakładach). Zachowały się także urządzenia hydrotechniczne, budynek administracyjny, osiedle robotnicze oraz budynek szkoły.

Utworzono również kolekcję żeliwnych odlewów artystycznych i użytkowych.

Na terenie Muzeum mają też miejsce różnego rodzaju imprezy, wśród których najbardziej popularna to **Kuźnice Koneckie**.

Muzeum Zagłębia Staropolskiego
 ul. Słoneczna 19
 26-200 Sielpia k. Końskich
 tel. 41 372 02 93

Stara Kuźnica. Nieopodal małej zapory piętrzącej wody rzeki Młynkowskiej znajduje się znakomicie zachowana w pierwotnej postaci jedyna w Polsce drewniana kuźnia. Można w niej zobaczyć oprócz ogromnego młota naciskowego uderzającego blisko 60 razy na minutę w olbrzymie kowadło, także drewniane miechy skrzynkowe, ręczne nożyce do cięcia blachy, piec i inne narzędzia kowalskie. Młot naciskowy z początku XIX w. należy do typu jaki został sprowadzony do Polski na przełomie XVII i XVIII w., to unikalny zabytek techniki.

Przy drewnianym budynku zlokalizowane jest urządzenie spiętrzające wodę i wprawiające w ruch wspomniany młot i miechy. W jego skład

Pierwsze wzmianki o kuźni pochodzą z XVII w. W 1860 r. wzniesiono wielki piec, który pracował z przerwami do 1893 r. W skład zakładu wchodzi: ujęcie wody, grobla, wypusty oraz dwa koła nasiębiernie. W kuźnicy znajduje się oprócz drewnianego młota, zabytkowe miechy skrzynkowe.

gontem szopie, wybudowanej na wzór swojej poprzedniczki. Dla celów poglądowych obiekt jest okresowo uruchamiany.

Kuźnica Mechaniczna
 Stara Kuźnica 46,
 26-205 Nieświń, tel. 41 371 91 87

Starachowice, leżą w dolinie rzeki Kamiennej, ok. 60 km od Kielc, otoczone są rozległymi lasami - pozostałością Puszczy Świętokrzyskiej. W 1789 r. na terenie obecnych Starachowic z fundacji opata wąchockiego Rupkiewicza zbudowano pierwszy wielki piec. Gdy po 1815 r. Stanisław Staszic opracował plan „ciąglego zakładu fabryk żelaznych na rzece Kamiennej” ponad 25 lat później na terenie Starachowic zaczęły działać trzy wielkie piece opalane na węgiel drzewny.

Pod koniec XIX w. rozpoczęto budowę nowych zakładów z wielkim piecem na koks. Zakład działał jeszcze przez ponad 70 lat.

Od 2000 r. na terenie dawnego zakładu utworzono **Muzeum Przyrody i Techniki Ekomuzeum im. Jana Pazdura**. Jest to wyjątkowa placówka ze względu na różnorodność swoich zbiorów. Najcen-

W Muzeum Przyrody i Techniki w Starachowicach znajduje się jedyny zachowany kompleks zakładów hutnictwa żelaza w Europie.

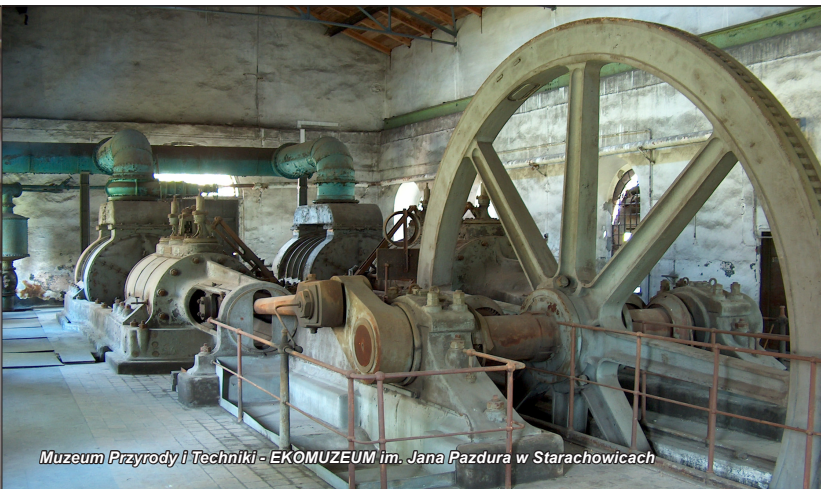
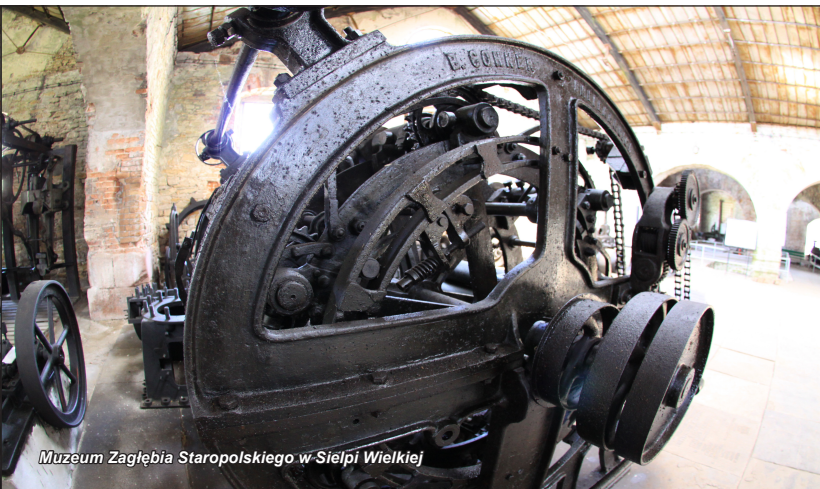
niejszym obiektem Muzeum jest unikalny Zespół Wielkopiecowy z pierwszej połowy XIX w. i początków XX w. z zachowanym technologicznym ciągiem hutniczym oraz jedną z największych na świecie maszyną parową, która trafiła do Starachowic z Powszechnej Wystawy Przemysłowej w Paryżu w 1889 r. Ekspozycja muzealna zawiera także zabytki techniki samochodowej i zbrojeniowej Zakładów Starachowickich. Muzeum prezentuje także bogate zbiory paleontologiczne, między innymi tropy dinozaurów z okresu jurajskiego.

Muzeum Przyrody i Techniki Ekomuzeum im. Jana Pazdura
 ul. Wielkopiecowca 1, 27-200 Starachowice
 tel./ fax 41 275 40 83
www.ekomuzeum.pl

Samsonów to niewielka miejscowość o tradycjach przemysłowych położona na terenie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Od momentu powstania w drugiej połowie XVI w. w kuźnicy zwanej Michałowską zaczyna się historia produkcji żelaza. Obiekt był zlokalizowany kilkaset metrów od ruin zakładu wielkopiecowego. Kiedy w 1594 r. znajdowała się pod zarządem Łukasza Samsona zwana była Samsonówką. Pierwszy wielki piec został tu wybudowany w 1598 r. Kolejni właściciele wielokrotnie przebudowywali zakład, produkowano w nim m.in. armaty, kule i broń białą.

Do dziś zachowały się ruiny zakładu wielkopiecowego tzw. „Huty Józef”, która powstawała w latach 1818- 1823 r. dzięki staraniom Stanisława Staszica i dawała ok. 800 ton surowki rocznie. Siłą napędową urządzeń w hucie była woda z rzeki Bobrzy, doprowadzona do zakładu sklepionym kanałem. Koło wodne o średnicy 7 metrów dawało energię do napędu pomp i miechów tłoczących powietrze do pieca i urządzeń kuźni. W roku 1829 koło zastąpiła maszyna parowa o mocy 8 kW. W roku 1835 zbudowano nagrzewnicę nadmuchu. Powietrze wtłaczane do pieca było ogrzewane przez sam piec przepływając wokół niego przez specjalne kanały.

Samsonowska huta pracowała do 1866 r., kiedy została zniszczona

przez pożar. W centralnej części ruin znajduje się wielki piec, za nim wieża gichtociągowa, z której dokonywano zasypywania pieca wsadem. Resztki hal to dawne pomieszczenia modelarni, suszarni, odlewni i emalierni.

Urząd Gminy Zagnańsk
ul. Spacerowa 8, 26-050 Zagnańsk,
Tel. 41 300 13 22
www.zagnansk.pl

Bobrza to miejscowość położona w powiecie kieleckim przy drodze krajowej nr 74. Bobrza posiada długie tradycje hutnicze. Od XVI w. pracowały tu kuźnice, a w latach 1610-1613 powstał pierwszy na ziemiach polskich wielki piec, w którym wyrabiano między innymi działa i kule artyleryjskie.

W latach 20. XIX w. rozpoczęto budowę największego wówczas w kraju zakładu wielkopiecowego. Projekt zakładał wybudowanie pięciu wielkich pieców. Nad nimi, na wzniesieniu wzmocnionym murem oporowym, zakładano postawienie budynków huty. Realizację tego projektu przerwała jednak klęska powstania listopadowego, a robót już nigdy nie wznowiono.

Dziś w Bobrzy można oglądać imponujące wielkością ruiny niedo-

Ruiny niedokończonego zakładu wielkopiecowego w Bobrzy

kończonych budowli, które wraz z przyległym terenem przekształcane są od 2005 r. na cele rekreacyjno-turystyczne.

Najbardziej imponująco prezentuje się mur oporowy, który zabezpieczał wzniesienie przed obsuwaniem się. Jego długość to około pół kilometra a maksymalna wysokość 15 metrów.

Z korony muru miało odbywać się zasypywanie wsadu do wielkich pieców.

Z budynków zakładu pozostały dawne hale, domy, osiedla dla

Mur oporowy w Bobrzy

Punkt Informacji Turystycznej w Miedzianej Górze
Gminna Biblioteka Publiczna
ul. Urzędnicza 8, 26-085 Miedziana Góra
tel. 41 303 11 01
www.miedziana-gora.pl

Nietulisko Duże położone jest między Starachowicami i Ostrowcem Świętokrzyskim. W części Nietuliska Dużego, nazywanej Nietuliskiem Fabrycznym, zbudowano w latach 1834-46 zakład walcowni profili drobnych i blach grubych.

Na początku XIX w. była to największa na ziemiach Królestwa Polskiego walcownia, w której produkowano żelazo. Walcownia w Nietulisku Dużym to ostatnie ogniwo tzw. „ciągłego zakładu fabryk żelaznych” nad Kamienną.

Zbudowana fabryka była starannie rozplanowanym założeniem urbanistycznym z osiedlem przemysłowym i układem wodnym. Wodę do fabryki doprowadzała sieć kanałów.

Ostatecznie powódź w roku 1903 zniszczyła zakłady fabryczne w Nietulisku.

Najciekawszym obiektem do zwiedzania są monumentalne ruiny budynku walcowni. Zachowały się fragmenty ścian z arkadami przyziemia i kolistymi otworami nad nimi. Szczególną wartość posiada kompletnie zachowany historyczny układ wodny z ciekawym rozplanowaniem zasilania zbiornika oraz nigdzie indziej niespotykanym rozwiązaniem w postaci przewалу bocznego i najlepiej zachowane odcinki kanału żeglugowosplawnego.

Urząd Miasta i Gminy w Kunowie
ul. Warszawska 45 B, 27-415 Kunów
tel./fax 41 261 31 74
www.kunow.pl

Rejów jest dzielnicą Skarżyska-Kamiennej. Zakład w Rejowie wzniesiony został w 1770 r. nad rzeką Kamionką, dopływem Kamiennej. W 1836 r. na miejscu starego, zniszczonego zakładu, powstał nowy wielki piec, zbudowany według projektu Stanisława Wysockiego i Fryderyka Lempego. Budowla miała formę ściętego stożka

pracowników zakładu. Jest też dobrze zachowany staw, w którym dawniej gromadzono wodę dla celów przemysłowych.

o podstawie kwadratu. W tym czasie wybudowano także kanały, odlewnie dla dużych odlewów i lania pocisków oraz osiedle fabryczne. W 1839 r. zakład został częściowo zniszczony przez powódź. Wielki piec był czynny do 1901 r. Obiekt został częściowo zrekonstruowany a w budynku zawodowcy dawnej huty „Rejów” utworzono Muzeum im. Orła Białego.

Muzeum im. Orła Białego
ul. Słoneczna 90
26-110 Skarżysko-Kamienna
tel. 41 252 02 31
www.orzelbialy.skarzysko.org

Ruiny walcowni w Nietulisku Dużym

Zespół Wielkopiecowy Starachowice

Fotografie: Paweł Pierściński, Anna Drzewiecka, Archiwum ROT,
Archiwum Starostwa Powiatowego w Starachowicach
Tekst: Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego
Wydawca: Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego,
ul. Ściegiennego 2, 25-033 Kielce, tel. 41 361 80 57
www.rot.swietokrzyskie.travel

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt Kampania Promocyjna Województwa Świętokrzyskiego współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

PERŁY ZIEMI
ŚWIĘTOKRZYSKIEJ

ZABYTKI TECHNIKI